

Judith Beers is leraar in opleiding aan de Hogeschool iPabo te Alkmaar.

“Maar juf, een kabouter is toch groter dan een reus?”

Leerlingen op een speelse manier beter voorbereiden op het leesonderwijs.

Tijdens de kleine- kringactiviteiten in groep 1/2 van basisschool het Kleurenplein werken de leerkrachten met de leerlingen uit groep 2 aan het bevorderen van het fonemisch bewustzijn. De leerlingen zitten in de kring en kijken naar de leerkracht. Met leesonderwijs in het vooruitzicht, is het belangrijk dat de leerlingen flinke stappen gaan maken in het leesproces. Doorgaans maken de leerlingen in groep 3 kennis met de letters en leren ze lezen. Maar is het eigenlijk waar dat de leerlingen in groep 3 pas kennismaken met de letters? Of is het misschien mogelijk om ook al eerder aan het leerproces te beginnen? De leerkrachten van het Kleurenplein hebben besloten om dit in de praktijk anders aan te gaan pakken. Hoe zorgen de leerkrachten ervoor dat de leerlingen uit groep 2 goed worden voorbereid op het leesonderwijs?

Op basisschool het Kleurenplein ervaren de leerkrachten dat de overgang van groep 2 naar groep 3 erg groot is. De leerkrachten willen deze stap verkleinen door het leesonderwijs van groep 2 beter aan te laten sluiten op groep 3. In dit artikel wordt antwoord gegeven op de vraag hoe je het leesonderwijs beter bij groep 3 kan laten aansluiten, zodat de stap van groep 2 naar groep 3 minder groot is. Dit is onderzocht door meerdere interviews af te nemen, verschillende theorieën te bestuderen en een theorie te kiezen die past bij visie van de school. Het leesonderwijs van groep 2 kan beter worden aangesloten op groep 3 door gebruik te maken van de theorie van Vervaeft en te werken met klank- en vormspelen.

De kleine kring

Het is tijd voor de kleine kring. Juf Chantal noemt vijf leerlingen op die in de kleine kring mogen gaan zitten. Kim, Roan, Luuk, Daan en Jesse horen dat juf Chantal hun naam noemt en kijken beteuterd naar de juf. Juf Chantal zegt: “Ja jongens, pak jullie stoel maar en kom in de kleine kring zitten.” Juf Chantal geeft bij de andere leerlingen aan dat zij mogen kiezen bij het kiesbord.

De vijf leerlingen die gekozen zijn door de juf kijken met puppyogen naar de andere leerlingen. Terwijl de andere leerlingen mogen kiezen bij het kiesbord, pakken zij hun stoel en sjokkend lopen zij naar de kleine kring bij juf Chantal.

Juf Chantal wil beginnen met de opdracht, maar moet eerst wachten tot de leerlingen hun aandacht erbij hebben. Al na enkele minuten zijn Kim, Jesse en Daan afgeleid door de spelende leerlingen om zich heen en hebben alleen nog maar oog voor al dat mooie speelgoed. Juf Chantal zegt: “Kom jongens, luister nog even goed.” Jesse antwoordt: “Maar juf, ik wil spelen met die grote blokken.” De leerlingen draaien zich weer om en proberen opnieuw naar de leerkracht te luisteren.

De kleine kring.

Tijdens de kleine- kring activiteiten heeft de leerkracht de gelegenheid om met een aantal leerlingen een opdracht te doen. De leerlingen zitten op een stoel in de kring en luisteren naar de leerkracht. De leerkracht kan zo controleren wat de leerlingen beheersen of nog moeten leren.

“Maar juf, ik wil spelen met die grote blokken.”

Rol van de leerkracht

Tijdens het onderzoek is er gekeken naar hoe je de kleine kring kunt verplaatsen in een rollenspelhoek en op die manier het fonemisch bewustzijn van de leerlingen kunt verhogen. De leerkracht moet als eerste de juiste beginsituatie van de leerlingen in kaart brengen. De beginsituatie stel je vast door de proeven van Vervaeet bij de leerlingen af te nemen (Van Dijk/ Den Hoed & Vervaeet, 2015). Door als leerkracht aan te sluiten bij het niveau van de leerling, kun je aanbieden waar de leerling op dat moment aan toe is. Zoals Vervaeet aangeeft: "Fases bestaan en men dient te wachten tot het kind ergens rijp voor is" (Vervaeet, 2016, p. 13). Wanneer de zelfportretproef en de woordlengteproef beide aangeven dat de leerling zich in fase 13 bevindt, is de leerling toe aan klank- en vormspelen.

De verschillende fases.

Fase 11 (gemiddeld 3 jaar – 3 jaar en 9 maanden)
Aanbod: vrij spel, wie wil doet versjes, geluidsspelletjes, kleurplaten, praatplaten, scheurpelletjes

Fase 12 (gemiddeld 3 jaar en 9 maanden – 4,5 jaar)

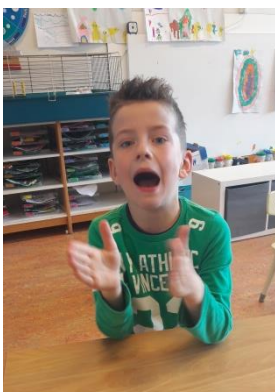
Aanbod: vrij spel, wie wil doet versjes, geluidsspelletjes, kleurplaten, praatplaten, scheurpelletjes. Het inzetten van de map Fonemisch bewustzijn.

Fase 13 (gemiddeld 4,5 – 6,5 jaar)

Aanbod: vrij spel, per week 1 hoofdstuk uit klank- en vormspel. Klankoefeningen, zoals hakken in klankvoeten, rijmen, gelijke beginklanken, verschil horen in leg-leeg, lag-laag. Vormoefeningen, zoals, overtrekken, uitknippen en uitprikken.

Fase 14 (gemiddeld 6.5 – 8.5 jaar)

Aanbod: deel 1 van Zo ontdek ik het lezen!, vier maanden. Vervolgens deel 2, eveneens vier maanden. Daarna stillezen, hoorspelen, voorlezen en geregeld een hoofdstuk uit deel 3, het spellingsdeel van Zo ontdek ik het lezen!

Wat zijn klank- en vormspelen?

Klank- en vormspelen bereiden het niet-leesrijpe kind optimaal voor op het leren lezen wanneer het eenmaal leesrijp zal zijn (Van Dijk/ Den Hoed & Vervaeet, 2015).

Tijdens het werken met klank- en vormspelen komen de verschillende opdrachten meerdere keren terug. Wat zijn de verschillende soorten opdrachten?

- Het hakken in klankvoeten
- rijmen
- doolhoven maken
- roosterfiguren namaken

Proeven met...

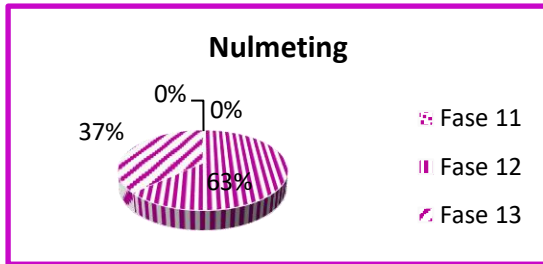
Om de juiste fase van de leerling vast te stellen, zijn er twee proeven bij de leerlingen afgenomen. Allereerst is dat de zelfportretproef. Het woord geeft al aan wat voor proef dit is. De leerling krijgt de opdracht om zichzelf van top tot teen te tekenen. De leerkracht geeft verder geen informatie en wacht tot de leerling klaar is met tekenen. De leerling vertelt vervolgens wat hij heeft getekend en de leerkracht schijft dit erbij. Heeft de leerling een 'koppoter' getekend? Dan bevindt de leerling zich in fase 12. Heeft de leerling een duidelijke kop en romp getekend? Dan geeft dat aan dat de leerling zich in fase 13 bevindt.

Dan volgt de woordlengteproef. Bij deze proef begin je met het opnoemen van woorden en de leerling moet deze woorden in klankgroepen klappen. Daarna benoem je twee woorden en de leerling klappt beide woorden in klankgroepen en geeft vervolgens aan welk woord het langste is. Wanneer de leerling dit goed doet, bevindt de leerling zich in fase 13.

Tijdens het afnemen van de zelfportretproef en de woordlengteproef bij Giel merkte de leerkracht dat Giel in fase 13 zit. Tijdens het tekenen van zichzelf zei hij: "Ik ga mezelf tekenen van top tot teen. Hier mijn benen, buik, hoofd en daar mijn haren." Tijdens de woordlengteproef vroeg de leerkracht: "Welk woord is langer? Kabouter of reus?" Giel zei: "Ka-bou-ter. Dat zijn drie klapjes en reus dat is één klapje. Kabouter is langer juf." Juf Chantal kan nu de conclusie trekken dat Giel in fase 13 zit en kan beginnen met klank- en vormspelen.

Met de informatie die de leerkracht tijdens het afnemen van de proeven heeft gekregen, kan zij de leerlingen nu op niveau indelen.

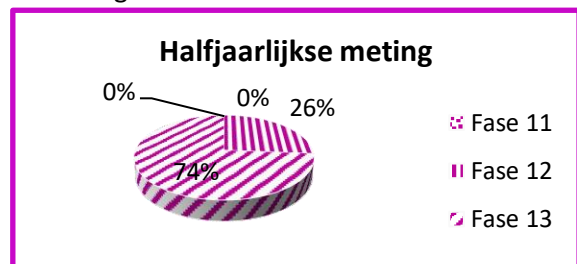
Lekker spelen en toch leren

De volgende dag laat juf Chantal de leerlingen kiezen bij het kiesbord. Ze ziet dat er vier leerlingen kiezen voor de huishoek en concludeert dat alle vier de leerlingen zich in fase 13 bevinden. Juf Chantal besluit met deze leerlingen mee te spelen. De leerlingen spelen vader en moedertje. Sam zegt: "Pia ruim je jas even op." Juf Chantal speelt hier op in en vraagt: "Pia wat hoor je aan het begin van het woord 'jas'?" Pia pakt de jas, kijkt er aandacht naar en zegt vervolgens: "Ik hoor de 'j' aan het begin." Sam zegt vervolgens: "Ik hoor ook een 's' hoor." Juf Chantal geeft aan dat dit klopt en vraagt: "Waar hoor je de 's' precies? Is dat aan het begin, midden of aan het einde van het woord 'jas'?" Sam geeft aan dat hij de 's' aan het einde hoort. Even later pakt Ron een fles van tafel. Op dat moment pakt juf Chantal een mes van tafel en zegt: "Jij hebt een fles en ik heb een mes." Direct hoort juf Chantal Koen achter haar zeggen: "He dat rijmt. Fles – mes." Juf Chantal geeft aan dat dat klopt. Sam vraagt aan juf: "Wanneer kom je weer meespelen juf?" Juf Chantal geeft aan dat ze morgen weer in de huishoek mee komt spelen. Na de speelwerktijd zitten alle leerlingen in de grote kring en kunnen zij vertellen over de speel-werktijd. Pia verteld aan de andere leerlingen: "Ik heb samen met juf vader en moeder gespeeld en ik was de moeder." Spel heeft een aantal kenmerken. Als het kind speelt, wil hij hier niets speciaals mee bereiken, het kind is actief, het kind heeft plezier en het kind is vrijwillig bezig (Brouwers, 2010).

"Wanneer kom je weer meespelen juf?"

Van laag naar hoog

Zoals eerder in dit artikel is aangegeven, is in het begin van het schooljaar een nulmeting gedaan. De proeven zijn bij de leerlingen afgenomen en vervolgens ingedeeld in fases. Na de nulmeting is de leerkracht een andere aanpak gaan proberen en is met de leerlingen mee gaan spelen in de hoeken. Na een halfjaar deze aanpak te hebben toegepast, heeft de leerkracht opnieuw beide proeven bij de leerlingen afgenomen. De leerkracht heeft dit overzichtelijk weergegeven in onderstaand cirkeldiagram.

In het cirkeldiagram is duidelijk te zien dat het aantal leerlingen van fase 12 veel minder is geworden. Waar tijdens de nulmeting 63% procent in fase 12 zat is tijdens de halfjaarlijkse meting nog maar 26% van de leerlingen in fase 12. Dit betekent dat de meerderheid van de leerlingen zich tijdens de halfjaarlijkse meting in een hogere fase bevinden dan tijdens de nulmeting. Er is een grote vooruitgang te zien.

Een nulmeting

Bij een nulmeting wordt de beginsituatie van de kinderen gemeten. Tijdens deze meting is er nog geen aanpassing gedaan en worden de activiteiten op de 'oude' manier aangeboden.

Een andere aanpak

Uit deze resultaten is gebleken dat er veel vooruitgang te zien is bij het fonemisch bewustzijn van de leerlingen door een andere aanpak te gebruiken. Een oplossing voor het verhogen van het fonemisch bewustzijn, is de leerlingen indelen in verschillende fases. Vanuit die verschillende fases kun je als leerkracht mee gaan spelen en kun je tijdens het spel verschillende opdrachten met hen doen. Deze oplossing heeft ervoor gezorgd dat de leerlingen tijdens het spel toch aan het leren zijn en met het fonemisch bewustzijn aan het oefenen zijn.

Dit onderzoek heeft een bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van basisschool het Kleurenplein, omdat de leerkrachten nu een manier van werken hebben ontdekt waardoor het leesonderwijs wordt verbeterd en de stap van groep 2 naar groep 3 wordt verkleind. De leerkrachten van basisschool het Kleurenplein bevelen dan ook aan om op deze manier aan het fonemisch bewustzijn van de leerlingen te werken. Hoe makkelijk het soms is om als leerkracht de leerlingen om de tafel te zetten en de opdracht mondeling te doen, zo waardevol kan het zijn wanneer leerlingen tijdens het spel oefeningen doen voor het fonemisch bewustzijn.

Aan het werk...

- 1) Begin bij het lezen van de theorie.
- 2) Neem bij de leerlingen de zelfportretproef en de woordlengteproef af.
- 3) Groepeer de leerlingen in de juiste fase.
- 4) De leerlingen met fase 13 beginnen met klank- en vormspelen.
- 5) Sluit aan bij het spel van de leerlingen.
- 6) Na een halfjaar neem je nog een keer de zelfportretproef en de woordlengteproef bij de leerlingen af.
- 7) Bekijk de vooruitgang van jouw

Verder lezen...

Stichting lezen. (2013, 5 8). *Succesfactoren voor leesbevordering*. Opgeroepen op 3 25, 2017, van Stichting lezen: <http://www.lezen.nl/succesfactoren-voor-leesbevordering>

Förrer, M., Huijbregts, S., & de Wit, M. (2011). *Werkmap fonemisch bewustzijn*. Amersfoort: SPC Onderwijsontwikkeling en advies.

Goorhuis-Brouwer, S. (2006). Mogen peuters nog peuteren en kleuters nog kleuteren? *De wereld van het Jonge Kind*, 132-135.

Vervaeke, E. (2007). *Naar school Psychologie van 3 tot 8*. Amsterdam: Ambo.

Vingerhoets, I. (2015). Spelen is taal leren: ook in groep 3! *Het jonge kind*, 24-27.

Literatuur

Brouwers, H. (2010). *Kiezen voor het jonge kind*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Van Dijk/ Den Hoed, G., & Vervaeke, E. (2015). *Klank- en vormspel*. Rotterdam: Gelling Publishing.

Vervaeke, E. (2016). *Basisonderwijs zonder basis/ Basisonderwijs met basis*. Rotterdam: Gelling Publishing.